

Protokol o vztazích a sexualitě

"Sexualita je nedílnou součástí každé lidské bytosti. Její plný vývoj závisí na uspokojování základních lidských potřeb, jako jsou: touha po kontaktu, intimitě, emočním vyjádření rozkoše, něhy a lásky. Sexualita se skládá z interakcí mezi jedincem a sociálními strukturami. Plný rozvoj sexuality je nezbytný pro individuální, interpersonální i sociální blaho."
(Deklarace sexuálních práv podle World association of Sexuology z roku 1999)

Protokol o vztazích a sexualitě (dále jen „protokol“) je souhrnem postojů, vnitřních pravidel, znalostí, odpovědností, pokynů a norem v oblasti vztahů a sexuality v Domově sociálních služeb Slatiňany (dále jen DSS Slatiňany)

V souladu se zákonem o sociálních službách a právními dokumenty řešícími problematiku vztahů a sexuality je naplňování práv uživatelů v této oblasti jedním z hlavních ukazatelů kvality poskytovaných služeb. Naplňování a řešení témat vztahů a sexuality vnímá DSS Slatiňany jako průběžný kámen otevřenosti a kultury této organizace a jako jeden z hlavních indikátorů komplexního a individualizovaného přístupu k potřebám a základním právům uživatelů.

Touto oblastí se zejména prolínají následující práva:

- právo na sexuální svobodu, které vylučuje všechny formy sexuálního donucování nebo nátlaku,
- právo na sexuální soukromí,
- právo na prožívání vlastní sexuality a sexuální rozkoše,
- právo na osvětu a právo na informace o lidské sexualitě a poučení,
- právo na sebeurčení,
- právo na sexuální rovnost,
- právo na sexuální zdraví,
- právo svobodně se stýkat a sdružovat,
- právo ke svobodným a odpovědným sexuálním rozhodnutím,
- právo na autonomii, integritu a bezpečnost těla a tělesné sexuality.

Snahou pracovníků DSS Slatiňany je pomoci uživatelům vztahy a sexualitu prožít způsobem, který si zvolí a který jim vyhovuje. Vždy je však nutné přihlídnout k možnostem DSS Slatiňany a zájmům (právům) ostatních osob. DSS Slatiňany se také snaží o posílení právního vědomí uživatelů a tím i zvyšování jejich obranyschopnosti proti sexuálnímu zneužívání a špatným či traumatizujícím sexuálním zkušenostem.

V souladu s normami, které jsou v současné době v naší kultuře obecně přijímány, **zastává DSS Slatiňany následující hodnoty:**

- všechny úrovně prožívání sexuality jsou rovnocenné,
- záleží na uživateli, případně na jeho partnerovi, jakou roli bude v jeho/jejich životě hrát sexualita a jakou formu vztahu si zvolí,
- všechny druhy sexuality a sexuální aktivity jsou stejně hodnotné, toto neplatí u těch, které jsou v souladu s platným právem trestně postižitelné.

1. Stanovení souhlasu se sexuálním vyjádřením

Je velmi obtížné a sporné u uživatelů s mentálním postižením těžšího stupně zjistit, zda jsou kompetentní k souhlasu se sexuální aktivitou. Tato skutečnost velmi stěžuje práci se sexualitou uživatelů a stanovení možné intervence v případě problémového chování, ale i posouzení dobrovolnosti a souhlasu se sexuální aktivitou mezi uživateli. Je dobré si uvědomit, že i uživatel s mentálním postižením může být stíhán za činy hraničící se sexuálním zneužitím.

Základní kritéria pro posouzení souhlasu se sexuálním vyjádřením vycházejí zejména z těchto předpokladů:

- uživatel musí mít základní znalosti o sexualitě
- uživatel musí porozumět důsledkům sexuální aktivity a rozpoznat možná nebezpečí
- uživatel musí mít základní schopnost, jak se ubránit – zabezpečit si bezpečí

2. Odpovědnost pracovníků a odborníků

Obecná odpovědnost a tři úrovně práce v oblasti vztahů a sexuality v rámci DSS Slatiňany

Každý pracovník DSS Slatiňany, který pracuje s uživateli, je s tímto protokolem seznámen a nesmí jednat v rozporu s ním. Porušení bude řešeno jako hrubé porušení pracovní kázně.

Uživatelé jsou seznamováni s protokolem v rámci rady uživatelů, schůzí obyvatel a individuálně klíčovými pracovníky. Současně jsou seznamováni se základními zásadami společenského a slušného chování.

Osvěta je individuálně přizpůsobena druhu, stupni postižení uživatele a jeho způsobu komunikace tak, aby v co největší míře byl uživatel schopen výkladu porozumět. Probíhá zejména formou úrovně II. a III. a je vždy poskytována na základě dohody a individuálních požadavků a potřeb uživatelů.

Zákonní zástupci, opatrovníci a rodinní příslušníci jsou seznamováni s protokolem při jednání o smlouvě a v rámci individuálního plánování.

Za jejich informovanost v případě problémů týkající se vztahové a sexuální oblasti zodpovídá vedoucí sociálního oddělení. V rámci této problematiky spolupracuje s vedoucím DMO a metodikem pro oblast vztahů a sexuality.

Informace z oblasti vztahů a sexuality uživatelů jsou pouze interní záležitostí a nesmějí být zveřejněny nebo předávány mimo DSS Slatiňany!

Odpovědnost v sexuální osvětě a poučení slouží jako prevence sexuálního zneužívání, podpora v získání informovaného souhlasu a jako indikátor komplexního přístupu k individuálním potřebám uživatelů.

Ke zvyšování kvality poskytované služby v DSS Slatiňany přispívá práce se sexuální osvětou a vzdělávání pracovníků, kteří poskytují uživatelům individuální pomoc a poradenství v oblasti vztahů a sexuality.

Úroveň I.

Týká se všech pracovníků DSS Slatiňany, kteří pracují přímo s uživateli. Uživatel má možnost se obrátit na pracovníka ve směř se svými problémy. V případě, že situace toto neumožňuje, dohodne se pracovník s uživatelem na vhodném čase a místě projednání. Pracovník podává komplexní a nezkrácené informace o vztazích a sexualitě ve formě odpovídající věku a stupni klientova postižení (užití vhodné terminologie, množství a způsob předaných informací v individuální formě - tak aby klient sdělenému porozuměl atd.)

K této intervenci není třeba žádné speciální školení, pracovník musí být dobře obeznámen s tímto protokolem a znát problematiku a filozofii DSS Slatiňany ohledně vztahů a sexuality. Pracovník má právo takový rozhovor citlivě odmítnout, pokud se na něj necítí, nebo u něj vyvolává jakékoliv obavy nebo negativní pocity. V těchto případech se může obrátit na důvěrníka pro oblast vztahů a sexuality na domácnosti, na metodika pro otázky vztahů a sexuality (dále jen „metodik“) nebo vedoucího diagnosticko - metodického oddělení (dále jen „DMO“).

V případě, že pracovník zjistí natolik závažný problém, který dle jeho soudu není možné odložit a je třeba ho řešit neodkladně (např. zneužití, zdravotní potíže...), obrátí se **neprodleně** na nejbližšího vedoucího pracovníka (vedoucí domu, patra, ChB).

O každém pohovoru vyhotoví pracovník písemný záznam, kde bude věcně popsán problém a poskytnutá rada, případně řešení a založí jej do dokumentace uživatele (pokud s tím uživatel souhlasí).

Úroveň II.

Na této úrovni pracují v DSS Slatiňany důvěrníci pro oblast vztahů a sexuality (dále jen „důvěrník“) v rámci jednotlivých domků, bytů nebo pater.

Důvěrník zaznamenává poptávku uživatelů na poradenství a pomoc v oblasti vztahů a sexuality na svém pracovišti.

V případě, že uživatel vyjádří zájem o informace ze sexuální oblasti nebo vztahů, které vyžadují odbornou připravenost a otevřenost ke sdílení intimních informací, má uživatel možnost oslovit tohoto důvěrníka.

Osobní hranice intimity důvěrníka ani uživatele nesmí být porušena. Pokud si důvěrník není probíranou problematikou jistý nebo porušuje jeho hranice, zprostředkuje uživateli schůzku s metodikem nebo s vedoucím DMO.

Důvěrník mapuje potřeby, které úzce souvisí s intimní a sexuální oblastí u všech uživatelů domku. Jedná se i o uživatele s obtížemi při komunikaci nebo uživatele, kteří svým chováním dávají jasně najevo sexuální potřeby a jejichž chování pravděpodobně nevědomě ovlivňuje jejich vztahová nebo sexuální potřeba.

Důvěrník spolupracuje s metodikem při práci s uživateli, kteří vyžadují speciální přístup a specifické formy informací. Spolupracuje také při vytváření pomůcek ke vzdělávání uživatelů, jejich pořízení apod.

Vzdělávání důvěrníků:

- metodik organizuje a připravuje pravidelná metodická setkání pro důvěrníky,

- proškoluje dle aktuální poptávky nové pracovníky, kteří mají zájem pracovat s uživateli jako důvěrníci,
- důvěrníci mají možnost se účastnit školení k sexuální osvětě v DSS Slatiňany,
- DSS Slatiňany spolupracuje s organizacemi, které se danou problematikou zabývají (např. s organizací Freya) a sleduje aktuální trendy.

Dokumentace a hodnocení efektivity poskytovaných služeb důvěrníků

V rámci zkvalitňování poskytované služby metodik zpracovává dokumentaci, která slouží k mapování potřeb uživatelů. Dále pravidelně mapuje a vyhodnocuje kvalitativní přínos sexuální osvěty v životě uživatelů formou vytváření dokumentu s názvem: Přehled příkladů dobré praxe v oblasti sexuality a vztahů v DSS Slatiňany.

Úroveň III.

Na této úrovni je základním požadavkem, aby při řešení uživatelské zakázky pracovala vždy žena s ženou a muž s mužem. Uživatel má však možnost volby. V rámci DMO jsou pověřeni a vyškoleni dva pracovníci pracující s uživateli tímto způsobem, **vedoucí DMO a metodik pro otázky vztahů a sexuality.**

Tito pracovníci mohou pracovat s uživateli, kteří jsou schopni dát informovaný souhlas se sexuálním vyjádřením, např. formou vysvětlení, obrázků, případně filmů s odpovídající tematikou, nácvikem s pomůckami, které jsou pro tento účel určené, např. grafické listy znázorňující různá témata sexuality, vibrátor, hadrové panenky ženského a mužského pohlaví aj. Vždy se jedná o bezdotykovou formu. Poskytují také poradenství pracovníkům při práci s uživateli.

Odborná pomoc

Pokud žádná z předchozích úrovní není dostatečná k vyřešení uživatelského problému, lze cestou vedoucího DMO oslovit odborníka v té oblasti, které se problém týká (sexuolog, psychiatr, jiný odborný lékař, sexuální asistent aj.).

3. Problematika sexuálního zneužívání

Nejdůležitějšími hledisky sexuálního vztahu **jsou věková hranice (15 let), dobrovolnost a rovnocennost lidí** v něm. Důraz dále klademe na odpovědnost, dobrovolnost, úctu, emoční rovnocennost, radost a spokojenost obou partnerů. Nerovnocenný vztah, to je vztah převahy či uplatňování moci jednoho partnera nad druhým, je **sexuálním zneužitím**.

Každý sexuální kontakt mezi uživateli navzájem nebo mezi uživateli a pracovníky **je považován za sexuální zneužití, pokud jde o kontakt nechtěný nebo takový, kdy měla oběť pocit, že kontakt nemůže odmítnout.** Není přitom rozhodující, jestli se člověk tímto přístupem zdá či nezdá být zraněn či poškozen. Zneužívání je třeba přerušit a ohlásit. Neohlášení zjištěného zneužití je trestné.

Sexuální zneužívání je každé sexuální nebo sexuálně zbarvené chování nebo sexuální kontakt mezi uživatelem a lidmi, kteří mu (jí) mají poskytovat ochranu a péči nebo lidmi, kteří mají nad uživateli rozumovou či emoční převahu.

Postup při bezprostředním zjištění sexuálního zneužití

Podezření a hlášení

Pokud se pracovník věrohodným způsobem dozví o sexuálním zneužívání je povinen tomuto jednání **ihned** zamezit a neprodleně oznámit nejbližšímu nadřízenému vedoucímu pracovníkovi (vedoucí domu, patra, ChB, kteří dále a **neprodleně** informují vedoucího DMO). Každý pracovník, který tak neučiní, může být trestně zodpovědný.

Pomoc oběti bezprostředně po odhalení

Po odhalení sexuálního zneužívání je třeba **okamžitě** zamezit a znemožnit další zneužívání, poskytnout oběti pomoc, podporu, ochranu, případně i lékařskou péči.

4. Vztahy uživatelů mezi sebou

Všechny formy kontaktu mezi uživateli staršími 15 let jsou přípustné, pokud jim nepůsobí psychickou ani fyzickou újmu a jsou založeny na **souhlasu, dobrovolnosti a rovnocennosti**.

a) Přátelství a zamilovanost

DSS Slatiňany podporuje vzájemné vztahy a vazby mezi uživateli (i z jiných zařízení), vzájemné kontakty - např. návštěvy, společenské akce, telefonování, dopisování, společné pobyty, apod. Pokud dlouhodobější vztah přeroste v hlubší vztah, bude se DSS Slatiňany snažit poskytnout podmínky pro další rozvoj společného života. Podmínky budou dány situací každého konkrétního vztahu a podmínkami a možnostmi v organizaci. Výraznou úlohu zde může sehrát důvěrník, klíčový pracovník a systém individuálního plánování. DSS Slatiňany respektuje volbu v partnerských vztazích. Při dlouhodobém partnerském vztahu DSS Slatiňany může umožnit společné bydlení (dle možností).

b) Masturbace

Je formou sexuální aktivity uživatelů a zdravým sebevyjádřením sexuality. Uživatelé jsou v této sexuální aktivitě poučeni o pravidlech, dodržování osobní a intimní hygieny a zásadách hygieny všeobecně, pokud to umožňuje jejich postižení a jsou schopni dát souhlas. Problémovým chováním může být masturbace prováděná na nevhodných místech (např. na veřejnosti, veřejně přístupných místech, společných prostorech), před ostatními klienty nebo personálem aj. Masturbace je vždy intimní záležitostí jedince. Za žádných okolností neprovádí personál „trénink řízené masturbace“.

c) Mazlení, laskání, pohlavní a anální styk

Jedná se o intimní záležitost partnerů, bez účasti dalších osob. **Podmínkou je oboustranný souhlas, dobrovolnost a rovnocennost obou partnerů.** Musí být

respektována legislativní a zákonná opatření. Milování, sex a styk je přípustný jak v heterosexuálním, tak v homosexuálním vztahu partnerů.

d) Prostituce, sexuální asistence

Za pohlavní styk v rámci prostituce nepřejímá organizace zodpovědnost. Je možné v případě oboustranného souhlasu provést poučení o možných zdravotních rizicích tohoto chování. **Provozování prostituce uživatelů v rámci organizace je nepřípustné.**

V případě zájmu lze využít služby sexuální asistence (službu poskytují vyškolené sexuální asistentky a asistenti a služba je placená). Bližší informace podá vedoucí DMO.

e) Pornografie - uživatelé mají právo na informace a zprostředkování koupě pornografických materiálů, které neobsahují znázornění aktivit dle zákona trestných (pedofilní, zoofilní a jiné násilné aktivity).

Uživatelé mají právo prohlížet a sledovat pornografii. Její prohlížení je záležitostí intimní. Prohlížení ve vztahu vyžaduje rovnocennost, dobrovolnost a souhlas partnera. Potřebné materiály může zprostředkovat uživateli důvěrník ve spolupráci s metodikem pro oblast vztahů a sexuality.

5. Kontakty pracovníků a uživatelů v rámci sociální služby

Na všechny formy kontaktu mezi uživatelem a pracovníkem je nutné se dívat z hlediska perspektivy a potenciálně možného nežádoucího navázání uživatele na pracovníka nebo uspokojování sexuálních potřeb dospělého uživatele. Je nutné si uvědomit, že se jedná převážně o dospělé uživatele, kteří si tímto způsobem mohou uspokojovat své sexuální a vztahové potřeby. Takovéto chování je z dlouhodobého hlediska neprofesionální a nepřípustné.

Kontakt, který narušuje osobní nebo intimní zónu (prostor) pracovníka musí být pracovníkem citlivě odmítnut. Důležité je nastavení hranic a důslednost při jejich případném porušování.

Některé situace, při kterých může docházet k nežádoucím kontaktům a porušování hranic mezi uživateli a pracovníky:

- důvěrné oslovování pracovníka („miláčku“, „srdíčko“...),
- uživatel chápe pracovníka jako svého partnera,
- objímání pracovníka s důrazem na dotyk pohlavních orgánů, líbání pracovníka, osahávání pracovníka, sahání na vlasy apod.
- snaha o masturbaci před pracovníkem (časté dotýkání se svého pohlavního orgánu i přes oděv, ruka v kalhotách, stahování kalhot...) apod.

Tyto situace mohou vytvářet:

- porušení profesionální hranice mezi pracovníkem a uživatelem, kdy uživatel vnímá pracovníka jako partnera, následují další změny v chování uživatele k pracovníkovi,
- nejistotu pracovníka jak tyto události řešit, strach svěřit se s nimi,
- pocit bezmocnosti a úzkosti na straně pracovníka,

- vnitřní konflikt mezi vnitřním prožíváním a požadavky služby na vytvoření „domácího prostředí“ nebo přizpůsobení chování ostatních pracovníků apod.,
- pocit zklamání uživatele (že je odmítán),
- nebezpečí sexuálního obtěžování pracovníka uživatelem apod.

Každý pracovník DSS Slatiňany si musí být vědom, že:

- uživatel je vždy v závislé pozici a pracovník je v rozumové i citové převaze,
- každý pracovník by měl znát hranici svého chování a prožívání v kontaktu s uživatelem - sexuálně zabarvené chování je nepřijatelné (platí pro pracovníky i pro uživatele).

Tělesná péče a její hranice

V rámci výkonu pracovních povinností, udržování intimní osobní hygieny se pracovník přímé péče nevyhne dotykům v intimních oblastech uživatele. V těchto případech je nutné dodržovat zejména tyto zásady:

- uživatel by si měl co nejvíce pomoci sám,
- pracovníci jsou povinni používat paravány,
- uživatel by měl být nejprve poučen slovně, nebo je možné využít názorné pomůcky (např. obrázek),
- při intimní osobní hygieně komentujeme slovně každý krok tak, aby uživateli bylo jasné, co s ním budeme provádět,
- při intimní osobní hygieně nikdy nepoužíváme holou ruku (používáme ochranné rukavice + mycí houbu, žínku, ubrousky apod.),
- při intimní osobní hygieně nenavazujeme s uživatelem oční kontakt delší dobu než je potřeba.

6. Způsob řešení některých vztahových a sexuálních otázek a osvěta

Antikoncepce

Je důležitou součástí sexuálního života a sexuální osvěty uživatelů **k ochraně proti nežádoucímu těhotenství a přenosným pohlavním nemocem.**

Nutná je vždy spolupráce s praktickým lékařem nebo lékařem specialistou, informovaný souhlas uživatele a informování zákonného zástupce nebo opatrovníka.

Těhotenství a rodičovství

DSS Slatiňany nemůže poskytovat péči uživatelům, kteří se rozhodnou pro rodičovství. Na tuto péči není DSS Slatiňany zařízen a v případě, že se uživatelé rozhodnou pro rodičovství, nebude jejich setrvání s narozeným dítětem v organizaci možné. Bude jim poskytnuta odborná pomoc ve spolupráci s kompetentními orgány činnými v péči o rodinu a dítě, případně rodinou uživatele.

Pohlavní nemoci a AIDS

Uživatelé jsou vedeni jak k hygienickým návykům a k péči o vlastní tělo, tak i k důslednému používání kondomu nejen z důvodu antikoncepce, ale i jako **prevence před přenosnými pohlavními chorobami a AIDS**. V případě potřeby a po dohodě s uživatelem je možné pomoci s objasňováním zdravotních rizik.

V případě výskytu některých přenosných pohlavních nemocí nebo AIDS bude klientům zajištěna odpovídající lékařská péče a následný individuálně upravený program sexuální výchovy a prevence.

Tento protokol je závazný pro všechny pracovníky pracující s uživateli v rámci DSS Slatiňany.

Protokol je uložen v digitální formě v programu CRM Métis, ve složce dokumenty a na internetových stránkách DSS Slatiňany.

Ve Slatiňanech dne 17. 12. 2018

Ing. Miroslav Kubín
ředitel